

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Тетяна Жибер*

Державна влада створює середовище для більш активного розвитку і запровадження підприємцями соціальної відповідальності. При цьому, суспільство, а отже і держава, завжди отримує додаткові переваги від соціально-відповідального бізнесу.

Сфера державного впливу на соціальну відповідальність бізнесу¹ показана на рис. 1.

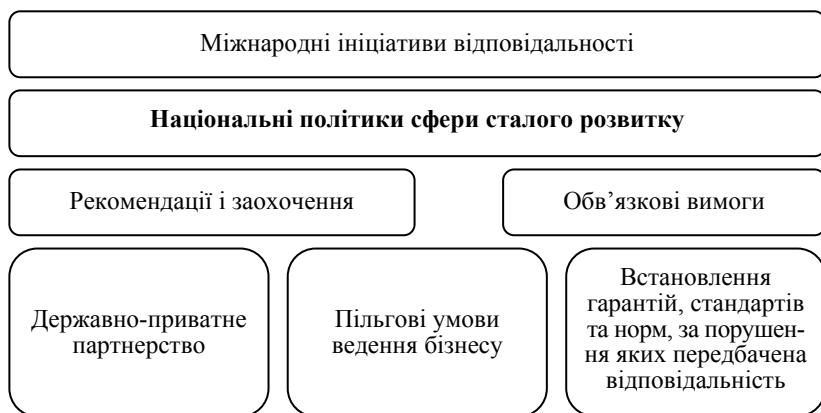

Рис. 1. Сфера державного впливу на СВБ

Перешкодою прямому впливу держави на СВБ в Україні є не-обов'язковість запровадження бізнесом практик СВБ та дотримання ним певних стандартів (слабке підґрунтя для єдиної формальної державної оцінки соціальної відповідальності бізнесу²). Закон України «Про стандартизацію», прийнятий у 2014 році, наводить критерії оцінки, але пропонує керуватися міжнародними стандартами.

* Жибер Тетяна — к.е.н., доцент кафедри фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

¹ Грановська І. В. Міжнародні стандарти звітності соціальної відповідальності бізнесу [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського — Режим доступу до ресурсу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Granovsk.pdf.

² Затеїщикова О. О. Аналіз підходів до оцінки соціальної відповідальності бізнесу // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2014. — №. 2. — С. 189—194.

Державні органи можуть оцінити рівень запровадження соціальної відповідальності бізнесу за двома основними критеріями:

- сума виділених бізнесом коштів на соціальні ініціативи;
- встановлення і виконання якісних показників результату (вимірюють рівень задоволення працівників і споживачів діяльністю бізнесу).

З 2019 року середні та великі підприємства зобов'язані надавати нефінансову інформацію у звіті про управління.

Чинником формування ментальності українського середнього та малого бізнесу є занадто висока імпортозалежність вітчизняної економіки. Як зазначає професор С. М. Макуха¹, безвідповідальна державна політика стала першопричиною цієї проблеми. Умови для бізнесу після проголошення Україною незалежності показані на рис. 2.

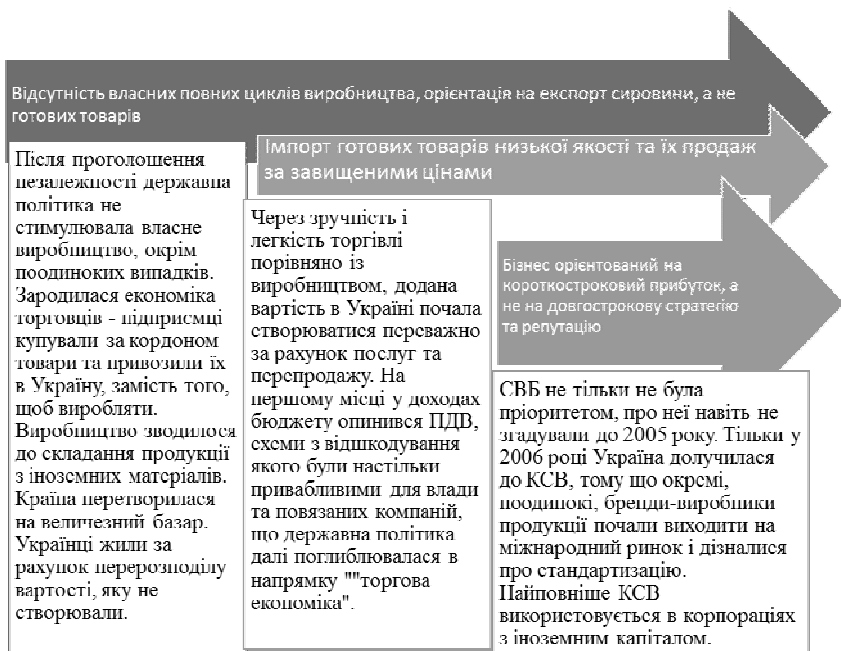

Рис. 2. Особливості державної економічної політики України

¹ Макуха С. М. Соціальна відповідальність держави в процесі включення національної економіки в глобальний економічний простір // Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. / Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». — Х. : Право, 2012. — 2012. — № 3 (10). — С. 271—286.

Особливості реалізації практик СВБ корелюють з умовами діяльності підприємств в Україні, серед яких:

- мало розвинена система сортування сміття та утилізації шкідливих відходів (батарейки, лампи, миючі засоби тощо);
- культура пластикової упаковки (пляшки, пакети і плівка), яку можна здати на переробку тільки у великих містах;
- символічні покарання за псування навколишнього середовища, звичка викидання сміття у нестворених місцях, його спалювання та випалювання сухої трави;
- низький рівень стандартизації та контролю за складом, санітарними умовами виробництва, зберіганням та реалізацією продуктів харчування;
- поширена практика незаконної купівлі медичних довідок та результатів медогляду працівниками;
- низька ефективність праці, проблема алкогольної та наркотичної залежності.

Регулювання нормативними документами діяльності малого і середнього бізнесу в Україні однак не спонукало його розвивати соціальну відповідальність. Упродовж оголошеної дерегуляції за 2015 рік Міністерство економічного розвитку і торгівлі України скасувало 41 % дозвільних документів, зняло 100 регуляторних бар'єрів та скоротило строк реєстрації бізнесу до 2 днів¹.

Таблиця 1

ПРИКЛАДИ ШКІДЛИВОЇ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

№ з/п	Сфера діяльності	Зміст та суспільна шкода діяльності
1.	Фальшиві послуги (наприклад, дистанційна медицина — «лікування» невиліковних хвороб дорогими фальшивими препаратами чи апаратами). Приклад: кампанія «Рух без болю».	Направлена переважно на пенсіонерів масована рекламна компанія через державне радіо, пресу та телебачення пропонувала зателефонувати і придбати панацею від ряду поширених невиліковних хвороб. Тим, хто зателефонував, потім надходили погрози із вимогою сплатити гроші за консультацію. Хто замовив препарати — отримували копійчані прибори чи мазі на суму від 3000 грн. Інколи самолікування цими інструментами мало летальні наслідки.

¹ Ізотов І. 8 фактів про малий та середній бізнес, які доводять: без нього Україна не виживе. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://businessviews.com.ua/ru/business/id/ukrajina-dosjagla-maksimalnoji-kilkosti-malih-ta-serednih-kompanij-dali-lishe-dereguljacija-1002/>

№ з/п	Сфера діяльності	Зміст та суспільна шкода діяльності
2.	Недобросовісний продаж: 1. Дистанційний. Розсилання листів із поміткою «Конфіденційно», «Терміново» та «Ви виграли» на особисті адреси. Наприклад, «Родинний клуб» http://rodynna.com/ 2. У магазинах. Продаж «товарів для здоров'я». Наприклад, Desheli, Nuga Best.	1. Цільова аудиторія — пенсіонери, які не розуміють маркетинг. У листі, завірному особистими підписами представника компанії та з написом «Виплату схвалено», міститься повідомлення про те, що ви виграли сотні тисяч гривень. Але для того, щоб забрати виграш, потрібно замовити товар з каталогу на суму більш ніж 239 грн. терміново упродовж 7 днів. Це шахрайство дуже поширене на сьогодні, лист містить цілий пакет документів та гучних заяв із маскуванням під офіційні, на кшталт «Ваш виграш затверджено на засіданні Контрольної ради № такий-то». 2. Цільова аудиторія — пенсіонери, домогосподарки. Організовані «спільноти» знімають в оренду приміщення, де за допомогою технологій впливу на свідомість людей змушують купувати (часто у кредит) надзвичайно дорогі речі недоведеної ефективності.
3.	Недобросовісна реклама, яка інколи має всі ознаки шахрайства. Наприклад: 1. Пропозиція мобільного інтернету від компанії Київстар; 2. «Пізнавальні програми» на Українському радіо: «Світ здоров'я» тощо.	1. В Україні не було чіткої відповідальності компаній за рекламу своїх послуг — втручання у особисте життя людини. Як от дзвінки на особисті телефони (додаткове питання — продаж бази телефонних номерів всім зацікавленим особам). Також часто така реклама містить слова «знижки», «пільгові умови», яких насправді немає. 2. Інший спосіб — прихована реклама у вигляді пізнавальних передач із запрошеними «експертами». Згідно із законодавством, у кінці таких передач чи у статтях слід зазначати «на правах реклами».
4.	Безвідповідальне використання природних ресурсів. Наприклад, вирубка лісу, добування бурштину, заборонене в світі полювання та види туризму (автоквести).	Державна політика не стимулює місцеву владу та населення до збереження природного середовища. Природні ресурси нищать величезними темпами всі, хто має доступ та можливості. Від цієї діяльності держава навіть не отримує легальних податків у повному обсязі — це тіньовий бізнес.

№ з/п	Сфера діяльності	Зміст та суспільна шкода діяльності
5.	Кіоски, кафе, мобільні кав'ярні без обладнаних санітарних точок збору нечистот. Наприклад, плавучі ресторани.	Кафе у зелених зонах із виводом каналізації у водойми, плавучі кафе; мобільні кав'ярні із технічною водою із пожежних гідрантів у пластикових пляшках багаторазового використання, те ж саме і з кіосками. Викидання сміття і нечистот такі заклади часто здійснюють стихійно. Кіоски розташовані на газонах або заважають безпечному пересуванню пішоходів.

Джерело: розробка автора.

Створена Державна регуляторна служба України станом на 22.12.2016 р. фіксувала невиконання та ненадання інформації за третиною заходів Плану дерегуляції бізнесу на 2016—2017 рр.¹. В табл. 1 показано основні приклади економічної діяльності в Україні, де бізнес працює «з від'ємним результатом» соціальної відповідальності, тобто навпаки — шкодить суспільству і споживачеві. При цьому, хоча такі підприємці інколи порушують, наприклад, Закон України «Про рекламу», але в цілому їх діяльність на рівні державної регуляції не заборонена.

Стимулювання СВБ в Україні з боку держави переважно було зосереджено на пільгах в оподаткуванні. На рис. 3 показані податкові важелі, які стимулюють СВБ, згідно з Податковим кодексом України та іншими законами.

Законами України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» в Україні передбачено податкові пільги, і вони значною мірою запроваджені в податкове законодавство. А от передбачені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» пільги в оподаткуванні інноваційних технологій прописані нечітко, як і прискорена амортизація з метою зменшення, наприклад, енергоємності виробництв. Тому фактично такі пільги в оподаткуванні податком на прибуток підприємств застосовуються мало. До 2019 року передбачені пільги з ПДВ при закупівлі обладнання для переходу до альтернативних газу видів палива. Оподаткування шкоди довіллю також є вагомим важе-

¹ План дерегуляції 2016—2017 рр. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.drs.gov.ua/deregulation/plan-deregulyatsiyi-2016-2017-rr/>

лем для відмови, наприклад, від пластикових «одноразових» пакетів у супермаркетах (така ініціатива запроваджується в ЄС).

Платежі, які направлені на компенсацію порушення соціальних прав і свобод (обмежуючі засоби мотивації)

- Екологічний податок;
- Штрафи (наприклад, за невідповідність товарів вимогам законодавства)

Пільги та преференції (стимулюючі засоби мотивації)

- Неприбуткові благодійні та релігійні організації не платять податок на прибуток;
- Пільги в оподаткуванні підприємствам, де не менше 50 % працюючих — люди з інвалідністю;
- Пільги в оподаткуванні підприємств, які використовують альтернативні джерела енергії, запроваджують інновайні екологічні технології, маловідхідне виробництво.

Рис. 3. Фінансові важелі стимулювання СВБ через державну політику

Джерело: складено автором на основі Податкового кодексу України.

Не дивно, що в Україні благодійництво є найбільш поширеною діяльністю, направленою на прояв СВБ. Але водночас і великим полем для шахрайства, оскільки благодійні фонди працюють окремо з пожертвами фізичних осіб, не завжди в структурі певних корпорацій. Релігійні організації не платять земельний податок, що викликало появу великої кількості бажаючих отримати землевідведення для будівництва комплексів культових споруд в жилих кварталах, наприклад, столиці.

У табл. 2 узагальнено показано основні наслідки посилення соціальної відповідальності держслужбовців¹, які надають державні послуги малому та середньому бізнесу. Ці критерії стосуються дозвільних послуг, послуг з оподаткування, захисту інтересів та умов отримання інвестицій або фінансової підтримки.

¹ Дементов В. Особливості забезпечення соціальної відповідальності державної служби в контексті демократичних перетворень // Держава та суспільство [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/4/07.pdf>.

**СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ
ПРИ РОБОТІ ІЗ БІЗНЕСОМ**

Критерій соціальної відповідальності	Соціальній відповідальності увага приділяється мало	Соціальна відповідальність є обов'язковою умовою для професійних компетенцій держслужбовця
Розуміння призначення діяльності держслужбовця	Низька мотивація до результату на користь підприємця, висока залежність від бажання отримати особисті вигоди.	Розуміння важливості і призначення своєї ролі, умотивованість до виконання роботи на користь платника податків і суспільства в цілому.
Процедура виконання роботи	Бюрократизм з певною метою, яка завжди далека від полегшення ведення бізнесу.	Оптимальна для бізнесу процедура отримання послуги.
Рівень виконання державної послуги	Відсутність зацікавленості в підвищенні власної компетентності.	Висока компетентність, навчання та підвищення кваліфікації, зацікавленість у оптимізації надання послуги.
Розвиток надання державної послуги	Методи надання послуги погіршуються на фоні імітації змін у вигляді не-систематизованих вимог, затверджених нормативними документами.	Зміни у процедури та документацію оформлюють кроки процедури, які виявилися ефективними.

Джерело: розробка автора.

Слід зазначити, що в більшості розвинених країн є два вектори впливу на державні рішення щодо регулювання соціальної відповідальності бізнесу, як показано на рис. 4.

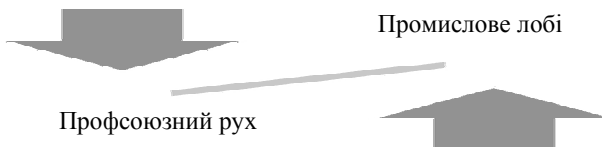

Рис. 4. Вектори впливу на державні рішення

Джерело: розробка автора.

Стимулюючи дію на СБВ здійснює такий потужний інструмент, як державно-приватне партнерство, у табл. 3 показані його можливості.

Таблиця 3

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ УКРАЇНИ

Форма державно-приватного партнерства	Зміст	Можливості (можливі наслідки)
Public Private Partnership	Інтеграція закладів початкової та середньої освіти (навчально-виховних комплексів) у державно-приватне партнерство.	Держава визначає і забезпечує базовий перелік освітніх послуг. Заклади є юридичними автономними особами, які мають право отримувати плату за освітні послуги понад базового державного пакету, надавати альтернативні послуги та конкурувати за учнів.
Public Social Private Partnership	Стимулювання розвитку транспортних перевозок, будівництво доступного житла, спільне знищення шахрайських бізнесів шляхом створення альтернативних послуг із захисту та допомоги населенню.	Сервіси на доступних онлайн-платформах влада може стимулювати і підтримувати, основною функцією держави тут буде скоріше забезпечення механізму виявлення, реагування і покарання до недобросовісних учасників.
Global International Public Social Private Partnership	Встановлення спільних міжнародних пріоритетних цілей, як от енергозбереження, переробка сміття.	Держава допомагає у інформуванні, закупівлі і розповсюдженні новітніх ноу-хау. Держава опрацьовує спільний бенчмаркінг.

Джерело: розробка автора з використанням матеріалів публікації¹

Питання до обговорення

1. Якою ви бачите роль державних органів влади (центрального та рівня територіальних громад) у створенні умов для СБВ? У яких випадках державне втручання у реалізацію СБВ по-

¹ Fandel, G., Giese, A., & Mohn, B. (2012). Measuring synergy effects of a Public Social Private Partnership (PSPP) project. International Journal of Production Economics, 140(2), 815—824.

винне бути активним або мінімальним? Які важелі для стимулювання СББ повинні бути пріоритетними в Україні: обов'язкові норми чи такі, що тільки рекомендують посилення соціальної відповідальності?

Оскільки державна влада відповідальна за загальні умови розвитку СББ, активність її втручання визначається особливостями бізнес-середовища кожної країни. В Україні стимулювання соціальної відповідальності малого і середнього бізнесу на даному етапі з боку держави необхідне. Наприклад, місцева влада може безпосередньо контактувати із підприємцями, вступаючи у партнерство стосовно запровадження корисних ініціатив. Уряди можуть створювати ініціативні групи, які слідкуватимуть за просуванням стандартів ISO, наприклад, ISO 26000. Але при цьому обов'язкові до виконання норми можуть мати більші корупційні ризики та загрози для ринку, ніж рекомендовані. Потрібно не стільки забороняти, скільки створювати можливості в умовах дерегуляції.

2. Слід розробляти і використовувати національні стандарти СББ, чи достатньо міжнародних (європейських)? Сформулюйте критерії, за якими можна оцінити рівень розвитку СББ в Україні, враховуючи особливості вітчизняного підприємництва.

Україні слід розробляти національні стандарти соціальної відповідальності бізнесу з урахуванням напрацьованого європейського досвіду, оскільки рівень розвитку вітчизняного бізнесу та його умови мають свої особливості, а ситуація вимагає цільового коригування у сферах, проблем у яких інші країни не мають чи вони не такі гострі. Це може бути одним із пояснень невисокого рівня запровадження міжнародних стандартів у суто вітчизняних компаніях, які поки що не вийшли на міжнародний ринок. Вітчизняними критеріями СББ повинні стати захист прав споживача, екологічність (в т.ч. енергоефективність), захищеність прав для найманих працівників. Оподаткування результатів діяльності бізнесу (прибутків) в Україні невисоке, тому первинними для недобросовісного бізнесу мають бути штрафи. Бізнес же, який прагне дотримуватися критеріїв соціальної відповідальності, а саме створює належні умови найнятим працівникам, повинен отримувати преференції серед споживачів шляхом інформаційних кампаній.

3. Чи повинні центральна влада та місцеве самоврядування використовувати податкові важелі для стимулювання СВБ? Яким чином це можна реалізувати більш ефективно на регіональному рівні (проблема «сміття зі Львова», наприклад)? Запропонуйте шляхи для посилення СВБ у малого і середнього бізнесу за допомогою державно-приватного партнерства. Якою ви бачите роль державних службовців у взаємодії із бізнесом?

Особлива роль регіональної влади полягає у тісній взаємодії із малим бізнесом, якому не вистачає стартового капіталу, знань чи умінь. Наприклад, для «сміття зі Львова» слід було прибрати корупційну складову місцевої влади, яка завадила будівництву сміттєпереробних заводів чи іншій підприємницькій діяльності з утилізації сміття. Прозоре державно-приватне партнерство у сфері дрібної торгівлі, сприяння у створенні ГО малих підприємців, могло би впорядкувати МАФи та адаптувати наявні площі торгівельних центрів до потреб малого бізнесу.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ КОМПАНІЇ СОСА-COLA В УКРАЇНІ

Людмила Петрашко*
Наталія Москалюк**

Глобальна компанія «Кока-Кола» (The Coca-Cola Company) була заснована 1886 року. Вона розробляє і реалізує маркетингові стратегії брендів та торгових марок а також виробляє для своїх бутлерів (підприємств, що розливають продукцію) сиропи для напоїв під близько 400 брендами. Головний офіс компанії розташований в Атланті (Джорджія, США). «Кока-Кола» — це не лише напій або бренд, але й унікальна система із більш ніж 300 компаній, що працюють у понад 200 країнах.

Система компаній Кока-Кола в Україні представлена ТОВ «Кока-Кола Україна Лімітед» та ІП «Кока-Кола Беверіджиз Укра-

* **Петрашко Людмила** — д.е.н., професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

** **Москалюк Наталія** — к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»